

Iz korespondencije Bronisława Grabowskoga s Franjom Markovićem

Priopćuje Zdenka Marković

I. Uvod.

Korespondencija ta, iako nepotpuna već s obzirom na to što su nam se sačuvala samo pisma Bronisława Grabowskoga Franji Markoviću bez odgovora Markovićevih njemu (koje mi dosad u Poljskoj nije uspjelo naći), a i s obzirom na kronološki red njihov, — vrlo je zanimljiva građa za upoznavanje literarnih veza između Hrvata i Poljaka u drugoj polovini 19 stoljeća kao i za upoznavanje ličnosti samoga Grabowskog, poljskog slaviste i pisca (1841—1900), toga neobično odanog i iskrenog prijatelja Čeha i Hrvata.

U ostavini prof. Franje Markovića sačuvalo se devet pisama Grabowskoga i pet dopisnica (открытое письмо), koje mi je ljubezno i vrlo pripravno otstupila pjesnikova porodica. Pisma ta, od kojih neka opsežu po 8, 10 i 12 stranica listovnog papira ovećega kvartformata, pisana su što hrvatski (4), što poljski (5), dok su dopisnice (5) pisane samo hrvatski. Hrvatskim jezikom, kojim je Grabowski dosta dobro vladao (osim pogrešaka u kongruenciji i padežnim nastavcima, gdje se često povodio za poljskim jezikom, a često miješao i sa češkim riječima), služio se od nužde; bit će da su tako lakše prelazila rusku cenzuru koja je onda bila za Poljake vrlo stroga. Dvapat istiće Grabowski u svojim pismima da je pisao »ovom svojom kukavnom hrvatštinom«, premda zna da on (Marković) izvrsno razumije poljski i dodaje, da će već razumjeti zašto mu tako piše (7/IV 1880). U bilješci pisma od 31/V 1881 i opet se ispričava što ne piše poljski, već tom kukavnom hrvatštinom, ali »u tom će obliku pismo biti sigurnije«. Isto tako moli Markovića (7/IV 1880) da mu piše samo hrvatski »zbog sigurnosti«. Da je cenzura zaista bila oštra, znamo iz nekoliko mjesta u njegovoj korespondenciji gdje se tuži na nju; tako ne može ni da pomisli da bi ona propustila prijevod Šenoine pripovijesti *Pruski kralj*, a kamoli »Seljačku bunu«, pa »Zvonimira«, »Karla Dračkog« ili »Benka Bota«.

Kolika je šteta da se ta korespondencija, koja je trajala od 1871—1897, dakle preko dvadeset i pet godina, a bila je izraz zaista duboke i iskrene naklonosti Grabowskoga prema Markoviću napose, a svim Hrvatima uopće, — nije sačuvala u cijelosti; dvije

su veće praznine u njoj: između 1871—1879 god. kao i od 1881 do 1897 god. Iz ta dva vremenska perioda nema pisama. Da li ih uopće nije bilo ili su se možda izgubila, teško je reći, ali ta lijepa prijateljska veza ostala je jednaka sve do kraja. Na nekoliko mjesta ističe Grabowski čvrstoću toga prijateljstva. »Dragi, mili pobratime! Bila bi sramota kad bi se naš odnos, koji je za mene bar toliko drag, prekinuo zbog zaboravi ili nemara, — ne, ne, neću ni da mislim na to — moraš mi, moraš pisati, inače ću da zakunem na hrvatsku: tri sta ti itd.« (22/XII 1871). U pismu od 1879., dakle iza dulje šutnje od osam godina, piše Markoviću: »Dragi prijatelju, Ti si mi uvijek u pameti i ja se s najsrdačnijim osjećajima spominjem onih časova koje sam proboravio u Tvome društvu u Križevcima. Sjećaš li ih se i Ti također?« — Da su Križevci i dom Franje Markovića izveli na njega dubok dojam, znamo iz prvoga pisma, pisanog nakon odlaska iz Hrvatske, gdje veli: »Bože mili, zašto nisam jošte u Križevcu u vašoj prijateljskoj kući, gdje sam bio kao na otčabini usred Vašoj štovanoj rodine (porodice)«. U siječnju 1880 god. piše Grabowski Markoviću kako ga je usrećio svojim pismom, jer je već bio izgubio svaku nadu u Zagreb. Posljednji mu se put javio Grabowski u rujnu god. 1897., dakle iza mûka od 16 godina, kad se već slomljen i skršen teškim prilikama javnoga poljskoga i svoga privatnog života (zbog učestvovanja svoga kod proslave Mickiewiczzeve u Krakovu, a Palackoga u Pragu bude premješten iz Częstochove, gdje mu je već bilo zlo, za profesora u Pinčev), — obratio posljednji put Markoviću s riječima: »Dragi Franju, pruži meni ruku u mojoj nevolji i radi što možeš!« To je bila molba za posredovanje naših ljudi u Rusiji da ga neopravdano ne penzioniraju.

II. Misija Bronisława Grabowskoga.

U kolovozu god. 1871 bio je Grabowski u Zagrebu i to — čini se — prvi put nakon što je već 1868 god. prvi put pohodio Prag. Došao je k nama, kako se vidi iz prvog pisma, pisanog u dokolici na stanici u Trebinju pred odlazak vlaka na polasku u Rusku Poljsku da prijeđe onaj kitajski zid, koji nas (Slavene) tako lijepo dijeli da se samo jedanput u deset godina vidimo i gledamo jedni na druge kao na nekakvu čudnu pticu donesenu iz Amerike ili Australije. On to doduše piše u šali, ali teška se istina krije za tim. Bilo mu je tada 30 godina. Odonda njegovi putovi neprestano vode u Prag i Zagreb; između ta dva bratska slavenska grada i naroda kretala se njegova misao. Prag je pohodio oko trideset puta,¹ za Zagreb je teško reći koliko, jer nemamo zasad nikakvih pouzdanih podataka. Iz pisama vidimo samo da je rado dolazio k nama, da

¹ O češko-poljskim vezama Grabowskoga napisao je opsežan članak prof. Boh. Vydra u »Slovanskom přehledu« (1, 2, 3 br. god. 1931).

nas je zaista volio i da je sa žrtvama bio skopčan taj njegov put u slavenske strane. »Da dobijem malo novaca za put u Prag i Zagreb, primio sam mnogo literarnoga posla i moram raditi od zore do mraka, — što govorim? — do kasne noći« (7/IV 1880). Na svršetku pisma dodaje oduševljeno: »Dan i noć sanjam o tom, kad ću boraviti među Vami! Do vidjenja, do vidjenja, dragi prijatelju i pobratime!« Slijedeće, 1881 godine, jada se, kako čuti veliku tugu za nama svima, jer — kako je već rekao, — ljetos neće otići iz domovine, »neću pohoditi Vašu nesrećnu zemlju, da vidim kako još stoji ljep grad Zagreb, kako živiju mileni moji prijatelji...« U novembru iste godine, tē naime »tužne« 1881, kad nije mogao da dođe među nas, ističe dvaput u istom pismu kako »iskreno čezne za nama«.

Što ga je vodilo među nas, vidi se iz svih pisama: dolazio je u idealnoj misiji da širi slavensku uzajamnost, koja mu je vječno lebdjela pred očima. »Čutim u srdci, — ispovijeda se u pismu od 7/IV 1880, — živi ogranj plamtiti, čutim, da možem i moram učiniti nešto, i Boga mi, ne ću umrijeti mirno, prije (dok) ne vidim nekakvoga boljega ploda naše uzajamnosti«.

Nakon što mu je pošlo za rukom da za jubileja Kraszewskoga sklopi »duševni savez« između Čeha i Poljaka, odlučio je da isto učini između Hrvata i Poljaka. U pismu od 7/IV 1880 piše: »Sada je moja najveća želja da se skopče isti savez duševni medju nami i Vami, draga braćo na jugu, koja si izašla iz stare obćenite pradjedovine naše, iz bijele Hrvatske«. »Unija između Save i Visle«, to je ono što je zamišljao on i prijatelji mu poljski, jer »mnogo ima obćenitoga medju nami: osim srodstva slovenskoga, osim jezika, još i viera katolička, još socialni položaj, a k tomu smijem reći, da u karakteru smo mi, obadva naroda, u slavenskom svijetu najbližiji«. Eto takva unija Save i Visle, pa Visle i Vltave, to je bila slavenska unija o kojoj je sanjario Grabowski, koja bi bila dosta jaka da se opre sili ruskog panslavizma.

Ta se njegova ljubav i za Čehe i za nas nije nikad gubila u pustim riječima, već se pretvarala u djelo. On je poslije Jana Kollara bio prvi koji je *ostvarivao ideje* o slavenskoj uzajamnosti. Dobro je on znao da ne može biti zblizenja bez dobrog poznavanja zemlje, ljudi i jezika, pa se zato pripravljaio za taj rad i za svoje apostolske putove u slavenske zemlje. On je bez sumnje i hrvatski već prije učio i poznao, jer inače ne bi bio mogao odmah, istoga ljeta, onako napisati ono oproštajno pismo sa stanice u Trebinju, kako ga je napisao. Jezik mu, doduše, nije ispravan, ali pokazuje njegovo poznavanje i okretnost neku u izražavanju. I sav daljni njegov rad tekao je po određenom jednom programu koji je u glavnom bio taj: na sve moguće načine širiti znanje o nama. Zato Grabowski prevodi naše pisce (Šenou, Markovića, Preradovića, Tomića i dr.), a nama preporuča poljske, koji zavređuju da se prevedu, piše članke o nama, našoj zemlji, historiji i literaturi

(Hrvatska i Hrvati, Sadašnji literarni pokret u Hrvatskoj), prikaze o znatnim našim ljudima (Šenoi, Markoviću, Mesiću, Strossmayeru, Kuhaću i dr.), posreduje kod zamjenjivanja časopisa hrvatskih i poljskih.

Kad treba, on kao stariji i iskusniji brat, puti i poučava, gdje-kad i prekori. Desilo se to iza okupacije Bosne, kad je ruska štampa pisala u prilog bosanskih Srba a protiv Hrvata. »Branite se, za Boga, — piše on Markoviću, — mili pobratime, morate se braniti, da zna svijet, da je u Evropi Hrvatska, samostalna majka tolika glasovitih junaka u prošlosti« (7/IV 1880). Odmah zatim ističe kako to i Česi zlo razumiju, pa kad se nađe u Pragu, da će o tom govoriti s njima. Tom će zgodom vidjeti kako tamo živi naša mladež, koja bi morala nešto raditi kako je »krasno radio August (Šenoa) kad je bio na praškom sveučilištu«.

Isto nam tako spočitava što na Sastanku liječnika i prirodoslovaca u Krakovu u srpnju 1881 nije bilo nikoga od naših, dok je Čeha došlo preko dvadeset, a bio je to »pravi slavski dan«, »nešto neobično milo i srdačno, a uza to svečano«. Krivo mu je bilo i onda kad nitko od naših književnika nije došao na Međunarodni kongres udruženja književnika u Beč, gdje je i Rumunjska imala svoga pretstavnika. »Tā mora se, Boga mi, manifestirati, da Hrvati žive, da rađe i imaju svoju literaturu i da Evropa na njih ne smije zaboraviti«.

Drugom opet zgodom, iza onoga katastrofalnog potresa, koji je zadesio Zagreb, žali, što nas je stigla ta nesreća, a opet se veseli, da je svijet bar tako doznao za nas. »Sada cieli svijet pita za Vas, kakav ste narod, kakav Vam je cilj, kakve nade i ideali, a odgovor je, da je hrvatski narod uvijek bio junak, bijući bitku za slobodu, za pravdu, za spasenje braće, da je sada uzkrso, probudio se iz dubokoga sna i oće da je kao drugi narodi, koji žive za uzvišene ideale civilizacije i napredka« (31/V 1881).

Najdjelotvornija pokazala se ta ljubav kad je inicijativom Grabowskoga, a uz pomoć Francuza Jules Miena, redaktora »Revue slave« izdan album »Kraków-Zagrzebowi« (Krakov-Zagreb),² a dobit mu je bila namijenjena Zagrebu kad je postradao od potresa. Bilo je tu različnih neprilika, a najveća je bila ta, da ga ruska cenzura nije propustila u javnost, premda se unaprijed pretplatilo u samoj Varšavi 500 Poljaka. Uslijed toga nije materijalna pomoć bila onakva, kako se mislilo. To ga je boljelo. Ispričavao se i molio da u »Obzoru« iznesu razloge, zašto se zakasnilo s tim i zašto novčana potpora nije bila onakva, kako se mislilo da će biti. — To je historijat djelovanja Grabowskoga na zblizenju hrvatsko-poljskom.

Toliko o formalnoj i sadržajnoj strani ove korespondencije.

² To je litografirani album što ga je god. 1881 izdalo Kolo književnika u Krakovu u 1.000 komada. Tri su egzemplara bila poslana u Zagreb: jedan Markoviću, drugi Strossmayeru, a treći Račkom.

III. Pisma.

1.

U Trebinju 5 kolovoza 1871 g.

Ljubezni moj Franju!

Čekajuć tri satah na kolodvoru u Třebinju, pišem Tebi, dragi moj prijatelju na oproštaj s Austrijačkom carevinom. Poslje nekoliko urah bit ću već u njezarcah Ruskoj vlade, našoj nade i spase. Jošte ni sam prekoračio granice, onoj fatalnoj čare, koja, kao pravo purgatorium, pripravlja nas, srećnih djecah bielega cara, k ustupljenju u raj za njegove sini i kćerke u Kraljevinu Polsku. S Bogom Austrijačka carevino, sbogom, Čehe, Hèrvate, Slovince, è tutti quanti, od kojih nas djeli kitajska zed tak liepo, da si samo jedanput u desiti godinah danah vidjemo i gledamo jeden na drugogo kao na nekakvu čudnu ticu iz Amerike ali iz Australie prinesenu. Mili Franju, ne gněvaj se, da ti pišem takove ludorije, pomisli si, što ti je čekat na kolodvoru u pravoj pustinji, sam samotan kao sv. Onufrij, jerbo ovi ljude, koje vidiš, su za tebe skoro isto, što něma stvar; su oni Němci, ali urjadnici, iz kojih svaki ima dosta svoga posla i ne mara za putnika, koji hodi po svieh stranah a kune ovaj liepi red Austrijačkih železnicah i gleda, čim bi ubio proklete vrieme, kojega ima zadovolj, *ad abominationem*. Za to pišem ovaj list hrvatski; u ovu pričinu je on tako ljud — da bi ga sam pisao poljski, morebiti moglobi ovo malom bolije izgledat. — Gledajte za to na moja list kao na lošu šalu, u priliku tieh, koje je pravio dr. Dežman u Maximiru, kad smo tako liepo proveli vrieme, sečate li se jošte toga?

Bože mili, zašto ni sam jošte u Križevcu u vašoj prijateljskoj kući, gdje sam bio kao na otčabině usried Vašoj štovanoj rodine. Pozdravujte ju cielu u mojom imenu i znajte da ovaj dan, koji sam proveo u Križevcu ne će izčeznuti iz mojoj duše!

S Bogom, brate, piš mně u Varšavu, a ljubi kao tvoga
iskrenoga prijatelja
Branislava.

2.

(pisano poljski)

Sadržaj: Čudi se što Marković šuti te ga moli i zaklinje da se njihov dragi odnos ne prekine. S radošću mu najavljuje osnivanje časopisa *Niwa*, u kome će on obrađivati »slavenski dio«, i moli Markovića da mu šalje dopise o društvenom i literarnom životu, jer bi oni bili »ukras« lista, ili neka nađe dopisnika koga će honorirati. Pita Markovića za sud o svojoj tragediji, oduševljava se za »Kohana« i balade, za koje veli da su »slast njegova života« i koje će pokušati prevesti. Moli da u Akademiji posreduje za zamjenu *Rada* i ostalih knjiga s *Njivom*, a sam je zamolio Dežmana za zamjenu s *Vijen- eem*. Šalje pozdrave »cijeloj kući Markovića«.

Warszawa dn. 22 Grudnia 1871

Drogi Franju!

Co się z Tobą dzieje, mój najukochańszy przyjacielu? — Nie pisałem do Ciebie dotąd, bo sam nie wiem, gdzie się obracasz, czyś w Kriżewcu, czy w Zagrzebiu, czy może jeszcze we Wiedniu? — Jest żeś już doktorem? — W takim razie niech Ci z całego serca powinszuję. — Drogi, kochany pobratymie! byłoby dalibóg wstydem, żeby się nasz stosunek, tyle dla mnie przynajmniej miły, rozwał przez zapomnienie i niedbalstwo — nie, nie, nie chcę myśleć nawet o tem — musisz, musisz pisać do mnie, inaczej zaklnę po horwacku: *tri sta ti i t. d.* — Boże mili čuda velikoga! tyle miałbym Ci do powiedzenia, gdybyśmy się z sobą spotkali — eh, *vraga*, niech to djabli biorą, że to do Was tak daleko! — Ja, drogi bracie, mam teraz pracy po uszy — aż mi głowa pęka; założyliśmy nowy czasopis *Niwa*, gdzie ja będę obrabiał dział słowiański — możesz sobie wyobrazić, co to dla mnie za radość — nabrałem ogromnej ochoty do pracy — a przyznam Ci się, że dotąd, nie będąc zadowolonym z naszych koterii literackich, często opuszczałem ręce. — Chcielibyśmy mieć korespondencyje i od Was — gdybyś, mój Franju, miał czas i ochotę, to nam napisz co o Waszem towarzyskiem i literackiem życiu, a nie — to nam wynależ korespondenta, będziemy mu płacić po 15 rubli za arkusz, ale gdyby się to małem zdawało, to dajcie nam swoje warunki. Ale najwięcej by nas cieszyła korespondencya choć jedna od ciebie, miły druhu, byłaby to niemała ozdoba naszego pisma. Cóż Ty nato? — odpisz że mi przecie.

Co piszesz teraz? — Jak ci moja tragedia się podobała? — Drugiej tragedji napisałem dwa akty, ale inne zajęcia zmusiły mię do odłożenia tej pracy na później. Twój Kohan i Twoje ballady są rozkoszą mego żywota — pokuszę się nawet coś z nich na polski przełożyć.

Gdybyś był przypadkiem w Zagrzebiu — dowiedz się w Akademii, czyby nam nie chcieli posyłać swój *Rad* i inne książki w zamian za *Niwę*.

Do p. Deżmana o zamianę na *Wieniec* — napisałem właśnie. — Kłaniaj się ode mnie wszystkim znajomym, a odpisuj mi co żywo, rozumie się po chorwacku. — Matce Twojej, bratu, siostrze, siostrzenicy, *cieloj kući Markovićah* najserdeczniejsze pozdrowienie.

Szczerze i serdecznie Cię kochający

Bronisław

Adres mój: Warszawa
ul. Biała Nr. 3

3.

(pisano poljski)

Sadržaj: S mnogo prijateljskih osjećaja obraća se Markoviću i dolazi s nekoliko molbi. Javlja mu da je na Šenou poslao knjige za njega, Kukuljevića, Egersdorfera i Konarzewske, da je pisao Kukuljeviću kao pretsjedniku »Maticę« molęći ga Matičina izdanja. Priopćuje mu da je prvi, historijski dio, svoga djela »Hrvatska i Hrvati« svršio i da će ga štampati u Niwi, a za drugi, etnografski, nema građe te moli i zaklinje Markovića da mu pomogne, »jer bi vas se to moralo ticati«. U Niwi je štampao članak: »Sadašnji literarni pokret u Hrvatskoj« gdje je pisao i o njemu. Prekorava ga što mu nije poslao svoga »Zvonimira« ni — Preradovića. S oduševljenjem čita djela Markovićeve, preveo bi »Karla Dračkog« ili »Benka Bota«, ali ne može zbog cenzure, koja nije propustila ni Šenoinu novelu »Pruski kralj« kao ni »Seljačku bunu« koju je prevela Konarzewska. Javlja da je on preveo »Karamfil s pjesnikova groba«, a žena mu »Čuvaj se senjske ruke«. Obje su stvari već stampane i neobično su se svima svidjele. Poslao ih je Šenoi, a on mu nije ni odgovorio. Ozlojeđen teškoćama i prilikama varšavske pozornice sam piše malo; drama »Saveznici« daje mu se s uspjehom u provincijalnim kazalištima. Tragedija »Sin Margrafa« štampa se već, a zatim će doći na red »Kraljević Marko« koga je posvetio Strossmayeru. Uništila ga smrt mlađega sina, a muče ga i teške prilike inače; moli Markovića da pr. Haněl, koji dobro pozna njihova kuratora Witte-a, intervenira da ga iz Częstochowe, gdje ga progone lopovi, premjeste u Warszawu.

Kochany Franju!

Nie wiem, czy mi odpiszesz na mój list, ale mimo to kołaczę do Ciebie z kilkoma naraz prośbami. Drogi przyjacielu, ja Ciebie mam zawsze w pamięci i wspominam sobie z najserdeczniejszem uczuciem te chwile, które w Twojem towarzystwie spędziłem w Kriżewcu. Czy wspominasz mię także?

W sobotę (22 marca) wyprawilem do Zagrzebia na ręce Szenoi posyłkę, w której są książki dla niego, dla Ciebie, dla p. Kukuljevića, Egersdorfera i Konarzewskich. Wiem, że Szenoa ma wiele pracy i jest może trochę i niedbały; więc dopilnuj, kochany Franju, aby osoby te książki swe odebrały. Nadto pisałem do p. Kukuljevića przed dwoma tygodniami, jako do prezesa Maticy i prosiłem go usilnie, aby mi przysłał z wydawnictw Maticy: *Żivot Klovija*, *Zemljopis Hrvatskoj i Bosnu* Klaića, *Diogenesa* Šenoi. Mój złoty, poprzez moję prośbę, żebym ja dostał owe książki. Pišę teraz dziełko: *Chorwacya i Chorwaci*; pierwszą część *historyczną*, już skończyłem, niedługo będzie drukować się w czasopiśmie *Niwa*; drugą część etnograficzną robi mi wiele trudności, bo mi brak materyałów; na Bóg żywy, wspomagajcie mię w tej pracy — przecież to Was choć trochę obchodzić powinno.

W książkach, posłanych Szenoi, znajdują się dwa zeszyty *Niwy*, gdzie jest mój artykuł: *Obecny ruch literacki w Chorwacyi*; zobacz, mój drogi, jak Cię skrytykowałem. Mogłbyś mi przysłać Twego *Zvonimira*, a nadto obiecałeś mi dawniej *Preradowicza*; widzisz, jaki z Ciebie nic dobrego! nie dbasz o mnie, a ja pamiętam

o Tobie. Twoje dzieła dramatyczne czytam z rozkoszą równie jak i poezye liryczne, nawet chętnie przetłumaczyłbym *Karla Dračkoga* albo *Benko Bota*, ale czy wierzysz, że ani myśleć, aby je cenzura puściła? Niedawno przetłumaczyłem humoreskę Szenoi: *Kralj Pruski* i cenzura nie chce jej puścić. Powiedz przy sposobności p. Konarzewskiej, że ani marzenia, żeby pozwolono u nas drukować *Seljačka buna*; niech posyła do Galicyi tak jak ja zrobię z *Pruskim królem*. Chciałbym przetłumaczyć *Dyogenesa*, gdy będę miał czas. To wiesz pewno, że *Karamfil sa pjesnikova groba* przetłumaczyłem i drukowałem w *Tygodniku Ilustrowanym* a żona moja drukowała w *Biesiadzie Čuvaj se senjske ruke*. Podobają się obie te powieści nadzwyczaj, mnóstwo osób dziękowało nam za ich przetłumaczenie i mówiło, że »Szenoa to niepospolity a bardzo oryginalny talent«. Posłałem mu jeden i drugi przekład, a on mi nawet nie odpisał! W *Tygodniku powszechnym* zamieszczam luźne wiadomości z *Vienca*, który pilnie czytuję. Oryginalnie mało piszę; zniechęciłem się z powodu trudności, jakie znajduję na Warszawskiej scenie. Moje komedye grywają z powodzeniem po scenach prowincjonalnych, nawet *Sprzymierzeńcy* narobili wiele hałasu, a w Warszawie od roku zabrać się nie mogą na granie tej komedyi. Drukuję teraz dramat *Syn Margrafa*, a potem będę drukował *Królewicza Marka*, który przypisałem J. Ex. Strossmajerowi. Co u Ciebie słychać? Jak się miewa Twoja rodzina? Czy p. Eug. Nenadov nie piesze coś więcej? Ile masz dzieci? — Ja straciłem młodszego synka — był to dla nas cios, który mię złamał na długo, zestarzałem się, posiwiałem. Miałbym do Ciebie wielką prośbę. Podobno pr. Haněl zna dobrze naszego kuratora Wittego? Żeby to chciał napisać do niego list z prośbą, aby mnie przenieśli do Warszawy. Taka protekcya wiele znaczyłaby dla mnie. Pomów z p. Hanělem. W Częstochowie życie mi obrzydło, a w dodatku prześladują mię tu rozmaite lotry — zginę moralnie, jeśli się stąd nie wydostanę.

Całuję Cię serdecznie i proszę o prędką odpowiedź

Twój

Bronisław Grabowski

Częstochowa 24/III. 79 r.

Na prvoj, drugoj i četvrtoj stranici pisma dodane su uzduž još ove rečenice:

Pozwalem sobie załączyć list do pr. Pavića; proś go o prędką odpowiedź.

Mówiłem o Tobie i Szenoi z p. Jules Mien, redaktorem *Revue Slave*; spodziewajcie się, że Was tam poruszą.

Odpisuj! odpisuj! odpisuj jak najprędzej!

4.

(pisano poljski)

Sadržaj: Prekorava Markovića zbog uporne šutnje i neodgovaranja na pisma, moli ga za pomoć da se začlani u Matici (šalje mu godišnju članarinu od 3 for.), jer nužno treba ovogodišnje knjige, naročito Povijest Smičiklasovu za započeti i najavljeni već članak: Hrvatska i Hrvati. Ujedno pita za važnije novije članke o hrvatskoj povijesti prije 16 stoljeća. Najavljuje pošiljku svojih drama: Sin Margrofa i Kraljević Marko. Šenoi poručuje da može štampati njegov prijevod Preradovićeve pjesme »Bože živi«. Javlja da svršava prijevod »Zlatareva zlata«. »Benka Bota« će izdati jedino, ako se ublaži cenzura. Drži da bi »Zvonimira« lakše iznio na poljsku pozornicu. Šalje poruke za Kuhaća i teologa Homotarića. — U P. S. moli da mu Šenoi odgovori bar na jedno pismo. Tuži se i na šutnju Pavićevu i uopće na Zagreb, koji mu nije milostiv kao Prag, jer mu Česi neprestano pišu. Pozdravlja Nenadova i Koretića.

Kochany Franiu!

Jakkolwiek nie odpisałeś mi na żaden z moich listów tak, iż nawet nie wiem, czy nie zapomniałeś czasem o dalekim swoim przyjacielu, mimo to jednak liczę trochę na twoją pamięć i pozwalam sobie prosić Cię o pomoc w kwestyi zapisania mnie na członka Maticy. Idzie mi bardzo o to, żebym dostał tegoroczne książki, zwłaszcza Historyą T. Smicziklasa, przeto posyłam Ci 3 guldeny jako roczną składkę. — Jeżeli Historya Chorwacka już wyszła przyslij mi ją choćby zaraz pod *opaską* (Kreutzband) *rekomendowaną*, żeby po drodze nie zginęła, a tak samo *Pri-poviesti* Szenoi; obie te książki będą bardzo pożądane. Jak wiesz, bom Ci już pisał o tem, wygotowałem długi artykuł p. t. *Chorwacya* i *Chorwaci* część pierwszą historyczną i byłbym ją oddawna drukował, ale czekam jeszcze na książkę Smicziklasa, gdyż mam nadzieję, że według niej coś dodam, zmienię, poprawię. Imprędzej książkę dostanę, tem prędzej wezmę się do roboty i tem prędzej artykuł drukować się pocznie. Może mi także łaskawie wskażesz ważniejsze artykuły z nowszych czasów, odnoszące się do dziejów chorwackich z epoki przed XVI w. Kto po nieb. Mesiczu wyklada historyą na uniwersytecie?

Czy odebrałeś książki, które dla Ciebie posłałem na ręce Szenoi, mianowicie komedye *Na Wodach* i *Sprzymierzeńcy*? Posłałem także dla kilku innych osób, między innymi dla pp. Konarzewskich, nie wiem, czy je odebrali. Niezadługo poszlę Wam znowu inne, które obecnie drukują się, mianowicie tragedye *Syn Margrafa* i *Królewicz Marko*; ten ostatni dedykuję bisk. Strossmayerowi z odpowiednią przedmową. Pamiętasz, opowiadałem Ci treść tego dramatu jeszcze w Kriżewcach, chwaliłeś mi pomysł; ciekawym mocno, czy i wykonanie pochwalisz. Bądź co bądź, jak tylko dostanę pierwsze egzemplarze, zaraz je poszlę na ręce Twoje lub Szenoi.

Jeśli widujesz się z Szenoą, powiedz mu, że może wydrukować w *Więncu* mój przekład *Boże żywi* Preradowicza. Jeśli mi Bóg da zdrowie i czas do pracy, znowu co z chorwackiego przełożę. Obecnie wykończam *Zlatarovo Zlato*. Zapowiadają, że cenzura będzie trochę wolniejsza, może mi uda się przeforsować *Benka Bota*, ale dziś niema najmniejszej możliwości. Jeżeli wydrukowałeś już *Zvonimira* przyslij mi go, może ten łatwiej da przeprowadzić się w polskiej szacie.

P. Kuchaczowi racz powiedzieć, że felieton o jego *Popiewkach* posłałem już do druku. Czy nie znasz czasem młodego teologa z IV kursu seminarium Vjekoslawa Homotarića; racz mu powiedzieć, że czekam na list jego. Tymczasem bądź zdrów, drogi przyjacielu i kochaj kochającego Cię

Bronisława Grabowskiego

P. S. Mój drogi, jeśli zobaczysz Szenoę, poproś go, żeby mi choć na jeden list odpisał; niedostałem także odpowiedzi od p. Pavića. Zagrzeb nie łaskaw na mnie, Praga lepsza, bo Czesi ciągle piszą do mnie. Jak się miewa Twoja rodzina? Żonie ukłony, a także Mamie i panu Nenadowowi. Co robi p. Koretić? Proszę mu się ukłaniać.

Ovo pismo nije datirano, ali po žigu, udarenom na »granici«, vidi se jasno da je to bilo 23 novembra 1879 godine.

5.

(pisano poljski)

Sadržaj: Sretan je zbog primljena Markovićeva pisma, ali se tuži na Homotarića, koji je prestao pisati, i na Šenou, koji mu na pet pisama nije odgovorio, a i Vijenac mu više ne šalje. Čestita mu Novu godinu želeći da mu radom sputani Pegaz poleti. Šalje svoje knjige, a Sienkiewicz dvije sveske *N i w e* za njega i Šenou sa svojom novelom »Iz dnevnika poznanskog učitelja«, koju Grabowski predlaže za prijevod, jer jasno otkriva opće prilike poljske, a prevedena je već na češki, francuski i ruski. Za dokaz, da je sve istina što on tamo crta, prilaže izrezak iz službenih ruskih novina, koji bi vrijedno bilo objaviti. Tri broja »Kuryera Porannego« namijenjena su Kuhaću, o kojemu će Echo Muzyczne donijeti opširnu raspravu. Javlja, da mu je Kukuljević poslao »kraljevski« dar svojim knjigama i poručuje mu da je pretražio sve biblioteke Krakova i Warszawe i nigdje nije našao Gundulićev »Jerusolim«; vjerojatno je on u carskoj biblioteci u Petrogradu s ostalih 7.000 rukopisa otetih iz Pułava, ako nije spaljen. Možda je on u Biblioteci Potockich, gdje se nalazi i rukopis Kanavelića posvećen kralju Sobjeskom, koji on misli prevesti i zbog kojega je bio u korespondenciji s prof. Pavićem zamolvši ga prijepis pjesme o Wladislavu Warnefczyku, koju je on našao, ali taj štiti. Po Smičiklasu je za Tygodnik *Illustrowany* napisao životopis Mesića istaknuvši patriotski zadatak našega svećenstva, osobito Strossmayera. — Srdi se na Šenou što ne šalje *V i j e n a c* u zamjenu za Tygodnik *Illustrowany*, *Kłosy* ili Tygodnik powszechny, već za *Biesiadu*, vrst *Gartenlaube*. Slat će mu *Ateneum*, najbolji časopis, gdje će izaći članci Grakowskoga o nama, za *Vijenac*. U prilogu *Biesiade* će »Šenoj za inat« štampati *Zlatarevo zlato* s biografijom i slikom njegovom, koju

traži od Markovića. Pita ga bi li svoga »Kraljevića Marka« poslao »svijetlom banu« u znak štovanja ne prema visokom činovniku, već prema pjesniku i prijatelju našem što je dokazao svojim govorom u Beču na srebrnom piru. Tješi ga zbog ravnodušnosti publike za njegov rad i uvjerava, da će njegovo ime odjeknuti među Poljacima i Česima. Govori o svojim uspjesima i neuspjesima. Spominje Markovićeve prijevode Irvinga, pa Homotarićeve prijevode Chodźke, koga bi on bolje prevodio. Pita za Milana Jovanovića, književnika iz Vukovara, za genijalnog Velimira Gaja, Jorgovanića, za Kuchača? Javlja, da će valjda u srpnju biti u Zagrebu. Obećaje pisati o dramskom radu Markovićeveu čim dobije odgovor od njega. Dršće od nestrpljivosti da čuje njegovo mišljenje o svome »Kraljeviću Marku« i o posveti Strossmayeru, kome se još nije odvažio da pošalje jedan primjerak; »štuje ga i divi mu se, a u njemu i cijelom plemenitom narodu hrvatskom«. Moli ga za savjet glede dopisnika za češki časopis »Ruch«, koji je u rukama mladih, vrijednih ljudi Hovorke i Jelineka. Šalje pozdrave porodici i znancima, a Šenoi »šakom o vrat« i trista viera...

Częstochowa 15 stycznia 1880 r.

Drogi,kochany przyjacielu!

Nie umiem Ci opisać, jak wielce uszcęśliwiłeś mnie swoim listem; straciłem już wszelką o Zagrzebiu nadzieję. Z Pragi pisują do mnie często, zwłaszcza pp. Jelinek i Hovorcka, od Was pisywał do mnie młody teolog z seminaryum, W. Homotarić, ale i ten ustał. Szenoa na pięć listów nie dał odpowiedzi, a w dodatku nie dostają teraz Vienca i nie wiem, co się u Was dzieje.

Dziękuję Ci serdecznie za życzenia noworoczne; nawzajem życzę Ci wszelkiej, wszelakiej pomyślności, sławy, na którą zaśługujesz, uznania rodaków i pobratymców, pociechy z syna, a przytem znowu wolniejszego czasu, by spętany Pegaz mógł na nowo pobujać w obłokach. Pozwolę sobie dodać we własnym, egoistycznym interesie życzenie, abyś danego względem mnie słowa dotrzymywał w hojnej mierze. — Wielką, bardzo wielką zrobiłeś mi swym listem uciechę, byłbym Ci natychmiast nań odpisał, ale znalazłem go dopiero po przyjeździe z Warszawy, gdzie tydzień cały po Nowym Roku bawiłem. Posłałem na Twe ręce całą pakę książek dla Ciebie i dla kilku innych osób; znajdziesz tam Syna Margrafa i Królewicza Marka oraz dwie komedye nie podpisane dla Ciebie; gdybyś je jednak wy dostał od Szenoi, zechciej je doręczyć p. Smicziklasowi lub komu innemu z Twych przyjaciół, interesującemu się literaturą polską. Henryk Sienkiewicz dodał dla Ciebie i dla Szenoi zeszyt Niwi; jest tam jego nowelka: Z dziennika poznańskiego nauczyciela — wartoby ją przelożyć na chorwacki z dodaniem uwagi, że to dzieje się nie tyle w Poznaniu, ile gdzie indziej, tylko dla cenzury inaczej pisać nie można było. Wszystko tam prawda, na dowód czego przyłączam wycinek urzędowy; wartoby go dać do Waszych gazet. Nowelkę Sienkiewicza tłumaczą na czeski, francuski, a nawet rosyjski. — 3 numery Kuryera Porannego są dla pana Kuchacza; artykuł leżał dwa miesiące w redakcyi, bo felieton był zajęty. Obecnie posyłam jego pieśni do

p. Kleczyńskiego, redaktora Echa Muzycznego, który pisał list do p. Kuchacza razem z moim, ale odpowiedzi nie odebrał. Echo Muzyczne napisze obszerny rozbiór; ja na coś podobnego zdobyć się nie mogę, bom nie muzyk, ale mam zamiar jeszcze raz do tego zbioru powrócić i napisać *studium* do którego z naszych miesięczników.

Szenoę klnę, na czem świat stoi; toż to ja posłałem na jego ręce książki sam już nie wiem dla kogo i dla pp. Konarzewskich i dla Egersdorfera i dla Ciebie i dla p. Kuchacza, spytaj się ich, czy kto cokolwiek cudem jakim dostał. Nie pamiętam, czy w teje samej paczce, czy też osobno były 3 książki dla p. Kukuljevića, który mi po królewsku swoje piękne nadesłał prace. Zapytaj go przy sposobności i powiedz mu, że wszędzie robię poszukiwania co do rękopismu Gunduliczewej *Jerozolimy* i doszedłem do tego, że takowego żadna znana mi nasza Biblioteka nie posiada, ani Czartoryjscy w Krakowie, ani Zamojski w Warszawie (ten ma aż 2 rękopisma *Osmana*), ani Biblioteka główna; najprawdopodobniej jest on w Bibliotece cesarskiej w Petersburgu, gdzie znajduje się 7.000 rękopismów zrabowanych w Puławach, jeśli tylko jaki kozak fajki nim nie zapalił, lub nie użył do innego gorszego jeszcze użytku. Taki to los naszych bibliotek. Zresztą obszerniej o tem sam do pana Kukuljevića napiszę, bo jeszcze czekam skutku poszukiwań w Bibliotece Potockich, skąd mam do przełożenia rękopism Kanavelića, dedykowany królowi Sobieskiemu. O to zapytywałem prof. Pavića i prosiłem go także o kopię pieśni o królu Władysławie Warneńczyku, przez niego znalezionej. Pavić na mnie niełaskaw, chyba dlatego, że jestem Twoim przyjacielem i szczerze poważam p. Smičiklasi, choć go nie znam osobiście, ale mu już niejedno zawdzięczam. Na podstawie jego artykułu w *Viencu* napisałem do Tygodnika ilustr. zyciorys Mesića, który u nas zrobił pewne wrażenie. Podniosłem w nim rolę patriotyczną Waszego duchowieństwa, zwłaszcza Strossmayera, któremu, jak widzisz, pisałem *Królewicza Marka*.

Oj, ten Šenoa! biłbym go, tłukł w mózdzierzu! Jaki to dziwny człowiek! Zamiast mieniać się *Viencem* na Tygodnik Illustrowany, Kłosa lub Tygodnik powszechny, zkałdby mógł czerpać wiadomości o nas i literaturze naszej, on wszedł stosunki z *Biesiadą*, b. pocziwym czasopismem, ale popularnem, w rodzaju Gartenlauby, co dla Was nie przedstawia interesu. Będę mu posyłać *Ateneum*, najlepszy nasz miesięcznik, gdzie w 2^m numerze będzie mój artykuł o *Maticy chorwackiej i kilka słów o dzisiejszych Chorwatach*; jest tam i o Tobie wzmianka. Niech że nam za to *Vienac* posyła, a ja go wtedy dostawać będę. — Chciałbym mu zrobić figła; w dodatku do *Biesiady* będzie drukować się jego *Zlatarovo Zlato*; pomieszczę tam także jego biografię, a ty przyślij mi fotografię i wiadomości biograficzne, oraz spis prac.

Nie wiem, czy uważasz za stosowne posłanie *Król. Marka* Światłomu Banu; przecież nie korzę się przed wysokim urzędnikiem, którego łaski nie potrzebuję, ale chcę w nim uczcić poetę i przyjaciela naszego, czego dał dowód mową polską w Wiedniu na srebrnym weselu. Przebacz, że Ci tyle kłopotu zwałam na głowę, w zamian zrobię wszystko, czego sobie życzyć będziesz.

Nie martw się, że publika obojętną jest na Twe prace, czekaj cierpliwie, a oddadzą Ci sprawiedliwość i powtórzy się ten sam zapal, z jakim przyjęto *Kohana i Vlastę*. Ja nie mogę mieć pretensji do tak wysokiego jak Ty talentu, a jednak i ja doznaję teraz spóźnionej sławy, której mi długo skąpiono. *Mściwój i Swanb* przyjęty był przez krytykę z początku bardzo źle, chwalić go dopiero w końcu zaczęto. Komedia *Na Wodach* grana z wielkiem powodzeniem w Częstochowie, w Warszawie (z łaski aktorów) w letnim ogródkowym teatrzyku upadła, a krytycy zaprzeczyli mi wszelkich zdolności do dramatu. Za *Sprzymierzeńców* chciano mnie ukamienować w Częstochowie, całe miasto myślało, że to do nich piję. W Warszawie teatr rządowy nie chciał nawet patrzeć na sztukę, dopiero kiedy ją wydrukowałem, zagrano ją w letnim rządowym teatrze i o, cudo! miała wielkie powodzenie. Na przedstawieniach bywało po kilkaset widzów (raz do tysiąca), teraz mają ją wznowić w teatrze zimowym (Rozmaitości), tłumaczają ją na czeski. Krytycy odnaleźli we mnie nagle zdolności dramatyczne; zabawna rzecz — jeden z nich (niejaki Bronisław Zawadzki) wybrał się z surowym sądem i... sam się zabił w opinii publicznej. Nie wiem, czy słusznie, czy niesłusznie, posadzono go, że był narzędziem intrygi i dziś chodzi po świecie człowiek pogardzony i nigdzie miejsca na swe krytyki znaleźć nie może. Wielce mi pomogło, że publikę naszą doleciało echo hymnów pochwalnych, które na moję cześć Czesi nucili; nasza publiczność dopiero wtedy uwierzy w swoich literatów i artystów, gdy tym pieczęć swego uznania przyłoży. Z tą to myślą wyprawilem do Pragi naszą znakomitą tragiczkę Maryą Deryng; musiałeś słyszeć o jej tam tryumfach. — Poczekaj — i o Tobie do Zagrzebia echo od nas i od Czechów zaleci, już ja w tem!

Książek od Maticy czekam niecierpliwie, ale dla czegoż nie mam dostać Irwinga, któregoś Ty przełożył? Co do tłumaczeń, posłałem W. Homotarićowi wszystkie dzieła Chodźki, rzeczy znakomite, ze wskazówką, co ma przełożyć, a ten przetłumaczył rzecz najgorszą: Jubileusz! Czy znasz Homotarića? Wydostań od niego *Pamiętniki Kwestarza* lub *Zegotę z Milanowa Milanowskiego* Chodźki i przełóżcie to dla Maticy, to by Wam się podobało. Homotarić tłumaczy dobrze, ale czasami robi błędy i tak raz *kąt* przełożył *kat*. — Pisywał on do mnie, naraz przestał. Mój drogi, czy nie znasz Milana Jowanowicza, literata w Wukowarze? racz mi napisać, co to za jeden literat. Co się dzieje z *genialnym* Welimirem Gajem? Jakoś cicho o nim; ile razy wspomnę sobie żarty nieb.

Dežmana z jego wierszy, uśmieję się serdecznie. Ale, ale, kto to jest Jorgovanić? Bardzo ciekawym, bo to widocznie chłopak z talentem. *Žena i ljubovca* temat nie nowy, ale podobała mi się. Czy p. Kuchacz nie gniewa się na mnie czasami? Prawdopodobnie będę w lipcu w Zagrzebiu, a Ty gdzie się natenczas obracać będziesz? Czy nie zechcesz nas odwiedzić, jakby to pięknie było!

Chciałbym Ci coś napisać o Twoich dramatach, ale przychodzi mi złośliwa ochota zmusić Cię do prędkiego odpisu i dopiero Ci napiszę o Karlo Dračkim, Benko Bocie, a może i o Zwonimirze, gdy Twoją dostanę odpowiedź. Aż drzę z niecierpliwości, co mi powiesz o *Marku*. Nie jest on ani historyczny, ani podaniowy, ale zdawał mi się doskonałym jako symbol naszych i waszych junaków, którzy po całym świecie dają dowody męstwa, a własnej ojczyźnie nic wywalczyć nie mogą. Ciekawym, co powiesz na dedykację Strossmayerowi. Wiesz, że nie miałem jeszcze odwagi posłać egzemplara Jemu, człowiekowi, którego czczę i uwielbiam, a w nim cały szlachetny naród chorwacki!

Kochany Franju! Czy nie poradziłbyś mi, ktoby mógł od Was pisać sprawozdania i referaty literackie do pisma czeskiego »Ruch«, które ma być rodzajem ogólno-słowiańskiej »Revue«, a które mi wielce leży na sercu, bo jest w rękach b. zacnych i dobremi chęciami ożywionych młodzieńców, Hovorki i Jelinka. Polecam ich Waszej przyjaźni.

Tymczasem muszę kończyć prosząc Cię, by pozdrowił Twoje rodzinę, ucałował Radowana, brata Ludwika, Żonie, Mamie, Siostrze i Siostrzenicy przesłał ukłony, a nadto wszystkim znajomym, (a Szenoi pięścią w kark i *trista viera*... w moim imieniu)

Kochający Cię serdecznie

Bronisław G.

Priloženi novinski izrezak donosi naredbu ruskoga ministra narodne prosvjete, kojom se okrug varšavski iznova poziva na točno vršenje izdane već naredbe da đaci srednjih škola među zidovima gimnazije govore uvijek ruski. Odgovornost za kršenje naredbe snose članovi pedagoškog savjeta, razredni starješine, direktori(-ce).

6.

Čenstochova dn. 7 travnja 1880 g.

Dragi prijatelju!

Kada sam se vratio iz Varšave dobio sam pred nekoliko danah posilku s matičnimi knjigami; bacio sam se na nje kao liuta zvier, ali, žalibog, imam posla preko glave i ne možem primiti se čitanja. Da dobijem malo novaca za put u Prag i Zagreb primio sam mnogo literarnoga posla i moram raditi od zore do mraka, — što govorim?

do kasne noći. Sada doša sam kod nas *u modu*; kod nas se veoma interesiruju životom i literaturom pobratimaca i ja moram raditi na sve strane: pisati u novine, u ilustracije, prevoditi i t. d. Sada mi mnogo vriemene otima jubilej Karoline Světle; napisao sam dosti obširno studium o njezinoj radnji u *Ateneum*, a osim toga morao sam još jedan članak napisati u *Kłosy* k njezinoj slici; takodjer nije laka za mene stvar prievod Zlatarova Zlata, koji pod nazovom »Złota dziewieczka« tiska se već u »Biesiadi«. — Preliempa chvala, mili pobratime, na Vašoj laskavosti, da ste mi poslali sliku i život Augusta. Samo još drugu morate izpuniti mi molbu. Žedan sam znati, odkud je prišla »familija« Šenoa, nije li ovo češko *Šejnocha*; čini mi se, da mi kazâ August, da njegov died bio je porieklom Čeh. Kod nas bio je glasoviti i narodu vrlo omiljeni poviestničar Karlo *Šajnocha*, koji je bio sin Čeha, a ovaj imenovao se *Šajnocha*, bio je vojnički liečnik u avstrijskoj službi, a kao sravnim njegova ljeta, mogô je biti u jednom uzrastu sa diedom Augusta; morda bio je on rodjak njegov? Molim te, dragi Franju, da izpitaš o tom Augusta i napišeš mi u budućem tvojom pismu. Kako morda razumiješ, će biti ovo vrlo milo Poljakom, ako se ukaže, da njihov veliki spisatelj bio je iz istoga poriekla što pun talenta pobratim na jugu, kojega pripoviedke dopadle su jim jako dobro. —

Drugo izdanje *Senjske ruke* će biti doskora, ako ne će biti nikakve zaprieke od cenzure, koja ima svojih kapriza, kao vidiš u mojom izdanju Sina Markgrofa. Ove rieči, koje sam pripisao perom, bili su tiskane u Biblioteci Varšavskoj, jedan cenzor je pustio, ali drugi (za osebno izdanje mora se drugi put u cenzuru knjiga javiti) rodjen Rus, otjeo izbaciti mnoga mjesta i samo poslije dugoga činčarenja bio je dovoljan ovom žrtvom, kakvu vidiš u Tvojom egzemplaru. Mili pobratime, liepa Ti hvala za iztumačenje, što je *Duma*; ali ne možem upotriebiti ime *Doima*, jerbo u našom jeziku ima u ovom kakofonije (*doić* govori se samo u frazi: *doić krowę*); promienio sam *Doimu* u *Domicellu*, kojoj ime kod nas nije rjedko. Molite Augusta, da mi ovo oprosti.

Mislim, da kod Vas je već poznato, kakvi se skopčao od jubileja Kraševskoga duševni savez u literarnom životu a takodjer malo u političkom medju nami i Čehi, — morda Ti je poznato, s kakvom slavom bila je prijata naša tragedkinja, gospodična Deryng u Pragu, kolik novijeh plodova našieh preložilo se sada u češki jezik. Lako ćeš mi vierovati, da u tom je takodjer i mojih prsta. Sada je moja najveća želja, da se skopče isti savez duševni medju nami i Vami, draga braćo na jugu, koja si izišla iz stare obćenite pradiedovine naše, iz biele Hrvatske. Ljubezni moj pobratime, što govoriš mojoj ideji? — Kada jednoc ćemo se šetati po ulicah Vašega grada, ćemo obširno o tom govoriti. Ja sam već mnogo o tom govorio s mnogimi našimi spisateljji, svaki dobrava moju ideju i želi mi srećni put u domovinu Vašu. »Ajte i vratite se s unijom Save i Visle«, rekô je mi jedan iz nejobzirnijih spisatelja u Varšavi, a druzi mi su

govorili u istom smislu. Kako misliš, će li biti »iz onoj muke kruha?«, kako veli naša poslovice. Ima mnogo obćenitoga medju nami i Vami: osim srodstva slovenskoga, osim jezika, još viera katolička, još socialni položaj, a k tomu smijem reći, da u karakteru smo mi, obadva narode, u slavenskom svijetu najbližiji. A sada, kada luda klika slovenofila moskevkich tiska Vas u kut, kada u Vašoj razpri sa Srbi sbog Bosne stavi se bezobzirno na stranu ovieh, će biti koristno i za Vas; da imate u severu zaštitnika i prijatelja. Slabi smo, istina, fizički, ali mislim, da naša moralna snaga nije još tolik malena, kako oćeo bi vidjeti naš krvnik jedan i drugi. Što veliš, mili brate, mojoj ideji?

Čitavam sada malo svaki dan organ Katkova »Московскія Вѣдомости« — svaki treći broj ima tam nešto iz Bosne, i govori se o hrvatskieh činovnika i u obće o Hrvatih, da su na mnoze goriji »za siromašne bosanske Srbe (?)«, nego bili su Osmanlije. — Nije ovo hiperbola — ćete biti sigurni. Mislim, da je ovo Vam jako dobro poznato, Kakva je ovo razlika od našieh časopisa; kod nas se piše o Hrvatih riedko, ali vazda sa vrućom simpatijom, a Vašoj radnji u Bosni želi se dobra sreća i očekava se od nje liepa budućnost. Već prije, kada se počela je okupacija, odobravalo se jako, da se upotriebilo je u tom poslu hrvatskih sila. Žalibog, mi ne čitamo Vaših, vi ali ne čitate naših gazeta. Ali Vienac je nam dobro poznat; vidjeo sam ga u nekolika redakcija, samo u redakci Ateneum, koja svoj časopis šalje Viencu, nijesam ga našo — — August ne pamtio je o tom.

Pošalio sam ti pod »kreuzbandom« (oprosti, neznam kako se to zove hrvatski) dvie knjige, Ateneum, pa Patryotyzm i kosmopolityzm; ovu zadnju pokloni Ti sama spisateljica, ali je zaboravila napisat dedikaciju. U Ateneum ćeš naći moj članak o Matici i nekolika rieći o Vašom literarnom pokretu; je ovamo jedan *projekt*, koji morda će Vam se ljubiti, samo izvoljite pročitati članak. Pišem tamo još o pripoviedaka Ježa iz jugoslovenskoga života; one nisu kod Vas poznate, a su istinito preliepe, stojeju sigurno za prievod. Biti li će komu god koristno, pribavim zde adresu spisateljjinu: Monsieur Sigismond Miłkowski, à Genève (Suisse) 4. Plateau Champet. Miłkowski kao mladić sućastnio je se ustanka ugarskoga g. 1849; bio tada malom ne dječak, godine 18 uzrasta; kasnije išo je s Bemom u Tursku, ali dugo vrijeme boravio je u Srbiji, Bugarskoj, Rumuniji, Bosni, Ercegovini, i postao je pristaša slovanskoj ideji i mrzi osmanskoga biesa. Je on malo humorista, i njegove slike turskih činovnika, paša i Grka su istinito zanimljive. Pisao je takodjer pripoviedaka iz polskoga života, ali je vidjeti, da prerano se razlućio je s domovinom. Kod nas najbolije dopale su njegove jugoslovenske pripoviedke kao: Szandor Kowacz, Narzeczona Harambaszy, Zarnica, Uskoki, Dachijszczyzna, Asan, Krwawe dzieje i t. d. Ni smo sasvim indifferentni našoj južnoj braći, kao se obićno kod Vas govori, ali Vi o

tom premalo, da ne kažem ništa ne znate. Je li to koristno za nas i za Vas? sam rieći, mili druže i pobratime!

Tvoju dramu, dragi Franju, čitam vrlo polagano. — Stidim se, ali moram iskreno rieći, da nije za mene laka; jezik obični, jezik pripoviedaka razumijem dosti dobro, ali takovi krasan, uzvišen, poetičan kao Tvoj nije mi sasvim pristupan; a k tomu imam dva loša slovnika Veselićev a Srbskoruski Lavrovskoga. Vraga! neimate li dobrog leksikona? — hrvatsko-niemačkoga ali hrvatsko-franceškoga? Pojedinačne prizore učinili su na mne duboki utisak, najviše mi dopada kralj Salomon, jako tragična osoba. Morala je na pozorišti činit grandiozan efekt ova drama; čuđim se nemalo, što si mi pisao, da je druga reprezentacija bila pred pustimi klupi. Je li to moguće? Tolika uzvišenih misli, takovi uhvatujući patriotizam, toliko snage i idealizma; ne — nije moguće, da to ne učinilo utisak. Morda tomu bila je druga pričina; kao si pamtim, bilo je ovo o pokladnih dana, morale su bit u taj večer plese, a to u toli malenom gradiću kao Zagreb čini dosti zaprieka. Takodjer iz Vienca vidjim, da ravnateljstvo kazališta kvari ukus publiki ludimi kusi (komadima), farsi bečkimi; ali nadam se, da opet se na pozorišti Zvonimir obnovi i će postati stalnim repertoarnim kusom. Kakva je ono razlika medju Zagrebom i Varšavom; moja komedija (Sprzymierzeńcy) nije vrlo mila narodu, govori mu dosti trpku istinu, a kad se opet obnovila u kazalištu (21 ožujka), bilo je prepunjeno, premda je bila ona jako dobro iz letnega kazališta poznata. Smijem li z toga izvadjeti nekoristni usudak o Vašom publikum?

Mili Franju, jošte barem jedanput pročitam si sve tvoje kuse, a ću Ti reći iskreno sve, što si mislim; samo moram to čitat bez jezične zaprieka, jerbo to veoma utisak kvari. Molim Te, što je ovo: »Magjarski vuk nejede mesa *po poruci*«? »Bezočnik«? »pasoglavac«? — Odkad si čerpao ovoga vindskoga psa?

Što si kod Vas mislite o okretu u našoj domovini? Nije u tom ništa, samo lažljive, gazetne fraze. Nije se promenilo ništa — barski program puni se bezobzirno — ovaj program, koji su izmislili slovenofili: Aksakov i Katkov; puni se prema nam i malo prema Vam, jerbo sam siguran, da u onoj razpri medju Vami i Srbi ima i iztočnih prsta. Zar jeste katolici, pišete latinicom, imate ljubav slobode u srdašcu? zar milujete jezik praotaca, i ne sanjate o jednoj velikoj slovenskoj državi s jedinom vierom, jezikom i tudjom voljom? Čitao sam Berezina i vidim dobro, da se Vas tiska istinito u kut; branite se za Boga; jest, mili pobratime! morate se braniti — da zna sviet, da je u Evropi Hrvatska, samostalna majka tolika glasovitih junaka u prošlosti! Žalibog, da i Čehe tomu zlo razumieju; kada ću biti u Pragu, ću o tom govoriti s njimi, a ću vidjeti pri tom, kako žive tamo Vaša mladež, koja morala bi nešto raditi, kao je krasno radio August, kada je bio u pražkom sveučilištu. — Čutim u srdci živi oganj plamtiti, ćutim, da možem i moram učiniti nešto i Boga mi, ne ću umrijeti mirno prije ne vidim nekakvoga bolijega ploda

od našoj uzajamnosti. Dan i noć sanjam o tom, kad ću boraviti medju Vami! Do vidjenja, do vidjenja, dragi prijatelju i pobratime. Molim Te, piši mi do skora a piši samo hrvatski. Mislim, da mi ćeš razumjeti, zašto pisao sam Ti ovom kukavnom mojom hrvatštinom, premda znam, da izvrstno razumiješ polski. Svim liepi pozdrav! Dao Ti Bog sreću na Tvojom sinku.

Uviek Te milujući

Branislav Grabowski

Piši hrvatski sbog
sigurnosti.

Na prvoj je stranici uzduž pripisano:

Nećeš li kakvih kniga? — neće li Ti biti zanimljiva Historija logike, u kojoj je takodjer poviest logike u Polskoj? — Spisatelj je moj drug Henryk Struwe.

Sada slijede četiri poštanske dopisnice (открытое письмо):

1.

Dragi Franju! Sada, kada pišem Augustovu biografiju, vidam, da moram znati malo više iz njegovih pripoviedaka (znam samo Duhovi narodne straže, Zlatarovo Zlato, Čuvaj se senjske ruke, Seljačku bunu, Karamfil, Pruski kralj, Turci idu, U akvariju, Vladimir, Diogenes, Prosjak Luka). Za njegovu karakteristiku mi je potrebno više, i preda svim, kako mislim: *Baron Ivica*. Moli, pobratime, Augusta, da mi šalje što prije pod *Kreutzbandom* ovoga Barona, i još nešto, što osim onieh misli bić više karakterističko. Očekavam Tvoga pisma i ovu knjigu s nestrpljivostiju.

Milujući Te

Branislav

Čenstochova 9/4 80 r.

2.

Dragi prijatelju! Molim Te za Boga, napiši mi ovo, za što sam Te pitao, jerbo je vrieme dat u listu biografiju Augustovu. Biskup mi je pisao preliepo pismo. Piši — nemožem dugo čekati. U Pragu će se davati u kazalištu Kraljević Marko 5 svibnja.

Uviek Tvoj

Branislav

Čenstochova 1 sv. 1880 g.

3.

Dragi Franju! Za Boga Te molim, napiši mi odmah, nije li Tebe i tvojih stigla nesreća u tom zlokobnom i žalostnom događaju, koji je kod nas učinio velik utisak. Kako su: Milostiva, Radovan, gg. Kostrenčić, Smičiklas, Badovinac, Tomić, Šenoa a svi njezini — Egersdorfer. Očekavam odgovedi

Tvoj

Branislav

Częstochowa 14/11 80 god.

4.

Dragi moj! Zašto mi nepišeš, molim te za Boga. Na moj zadnji dopis nedobio sam odgovora. Imam Ti mnogo, vrlo mnogo javiti, ali sada, Bog mi svjedok, neimam niti malo vriemene. Piši mi odmah, što radiš, kako si, kako je Tvoja supruga, Radovan, plemenita g. mati i g. seja u Križevcih. Javi mi, kako je s Augustom, da nam ga Bog sačuva! Nezaboravi u skupštini Matičnoj o mojom predlogu, o kojem sam pisao u Atheneu. Ponukaj g. Kostr. da što prije dobijem sliku Zajcevu — članak o njom je već gotov, od pol godine. G. Tomić je lien, trista mu viera!

Tvoj

Branislav Gr.

Čenstochova 2/5 81 g.

Poprijeko je još dodano:

Kada dobijem Tvoj list odmah dati ću ti obširnijega odgovora.

7.

Čenstochova 31 svibnja 1881 g.

Dragi moj i mili prijatelju!

Sasvim zaboravio si mene, sasvim — evo Ti griehote! Za Boga, zar sam toga zaslužio. Dugo vriemene očekavam, da će jedan put Tvoje pisamce doći iz Zagreba, jerbo zadnji put ja sam Ti pisao, ali ništa. A ćutim veliku tugu za Vami svima, jer — to sam Ti već reko — ljetos neću otići iz domovine, neću pohoditi Vašu nesrećnu zemlju, da vidim, kako još stoji ljep grad Zagreb, kako živiju mileni moji prijatelji, kakve ću kinuti nade plemenitomu i dragomu narodu Vašemu. Dao Bog, da Vam je uvijek bolje, da nesreća, koja je Vas tolik nemilo stigla, pomaže preporoditi i uzvišiti duha Vašega naroda, jer kao zlato u ognju tako ljudstvo kuša se u nesreći. Da nebude ništa više nego obćenite simpatije, imate dosta utjehe u Vašom neblagom položaju. Sada cijeli svijet pita za Vas, kakav ste

narod, kakav Vam je cilj, kakve nade i ideali, a odgovor je, da je hrvatski narod uvijek bio junak, bijući bitku za slobodu, za pravdu, za spasenje braća, da sada uzkrso, probudio se iz dubokoga sna i oće, da je kako drugi narode, koje živiju za uzvišene ideale civilizacije i napredka.

I mi dragi moj, smo položili svoju malenu žrtvu na oltaru Vašoj nesreći. Malena je, premalena, ali vjerujte nam, nije kod nas niti moguće, da bude veća. Smo grozovito siromašni narod, sada se je objavilo u nagoj istini. Imamo našoj nesreći premnogo, a ovi, koji mogu nešta žrtvovati nisu većinom naša krv, niti naš duh — su tuđinci, koji su izsisali do kostiju siromašni naš narod. Da jih jedanput Bog sudio! Prije nego Vas je stigla pogroma, mi bili smo sigurno najsiromašniji narod u Slavenstvu izim Lužičanah i Slovakah. Šta Čehe šta Slovence, ovi imaju pune žepove! Malen, premalen je broj imućnih ljudi kod nas. Plemstvo se bori u težkom položaju, da ne izgubi ostanak onoj zemlji, koji je mu još ostao, svi viši činovnici nisu Poljaci, trgovina je u rukuh niemacah i židovah, puk — ovaj puk ljepi, istinito slavenski, sada vlada svima sriedstvima kvari, da zdivljači, da uzgubimo u njem temelj naše narodnosti. Molim Te, dragi, tko će u takom položaju nešta žrtvovati? A žrtvuje se kod nas mnogo, premnogo — imamo mnogo sirotinje. Sada imamo glad kod Kurpija, sada se radi o tom, da u Varšavi sirotinja se izbavi iz rukuh lihvarah (Wucherer), davamo na blagajnu za sirotinju, davamo još za Lužičanah, koje vlada pruska oće da zatjere. Smo u štedenju, u radu, u marljivosti velik učinili napredak, ovaj stari plemić poljski, koji je »jadł, pił, popuszczal pasa« umro je već i pokopali smo ga, da se u ovaj sviet više nevrati. Čudio bi si, na kakvu sporu hranu smo vični, osobito sada, kada imamo grozovitu skupost. — Dragi moj, vjerujte mi, ni smo spori, ale moramo biti, jerbo imamo jako malo. Nemojte se za Boga čuditi, da naša žrtva za Vašu nesreću je tolik malena; malen darak, ali od srca dolazi. Molim Te, da napišeš Ti ili tkogod drugi u Obzoru, kakav je naš materialni položaj, da se Hrvatska ne čudi, da su braća Poljaci takvi spori u novčanih žrtvah.

Čuo sam, da se i kod Vas piše ali barem bunca mnogo o napredku u našem velikom carstvu, o reformah u našoj kraljevini poljskoj. Ne vjerujte ništa — nije u tom niti malo istine. Sve je kao je bilo — ne goriye, jerbo goriye biti ne može. Samo mi smo učinili sa seбом račun i vidimo, da rusifikacija nije nam ništa učinila, smo kao smo i prije bili. Sada složno smo naredili medju sobom, da nećemo kušati nikakvi oružan eksperiment, samo raditi dalje, ufati u našu pravdu i mirno očekavati, šta nam će budućnost donesti. Slavenska ideja napreduje kod nas grozovito — za to se panslavizam još jače na nas jedi, šta je pisao Katkov, to ste sigurno već čuli. Sada ova gospoda opet vladaju — su ovo, kako znate, najgoriji u Slavenstvu dušmane naši i Vaši, samo da Vas još griziti nemožu.

Nam ali je to svejedno, nadamo se samo, da ova gospoda će sada ukazati svo *absurdum* svoje lude ideje. Od konstitucije, koja već niti neće biti, nismo očekivali za nas ništa, jerbo nam ona neće donesti nikakvu spasu. Što nam nije dala vlada, narod neće nam dati — to je *axioma*. —

Čudno se će Vam činiti, da u ovom žalostnom položaju kod nas govori se mnogo o našem preporodu, da je narod pun dobre volje i ufanja, da ima energiju učiniti sve i trpjeti u ovoj svetoj nadi, da će zlatno sunašće i »pred naša vrata doć«. Veseli nas ono, što je u Austriji, barem u Cislejtaniji, a onomu, što je kod nas smo već vični, trpjeli smo tolika godinah, možemo još trpjeti. Samo znamo, da Bog nikomu dužan ne ostane.

Dragi moj, nije li moguće, da u srpnju letos pohodiš premda na kratko vrijeme Krakov. U drugoj polovici srpnja će biti tamo kongres naturalistah i medikovah ne samo poljskih, ali sveslavenskih, jer Čehe ću doći sigurno i od Vas se nadamo gostovah. Če biti ovo velika svetkovina; dodješ-li Ti, dragi, ću takodjer i ja doći. Dalje putovati nemogu, jerbo moja supruga će otići u toplice u Krnicu; ja moram ostati kući, da čuvam moju malenu kćerku. Kako ste svi Vi? kako je u Vašom položaju? Molim Te, da pišeš što prije — tužim po Tvojom pismu. Molim Te takodjer, da mi dobiješ sliku Zajcevu — pisao sam o tom već g. Tomićevi, nisam od njega dobio odgovora. G. Kostrenčić mi je obećao poslati onu sliku, ali još nije poslao. Stvar ova ima veliku prešu, jerbo članak o Zajcu je već od pol godine gotov, netiska se samo zato, da ne imamo sliku, koju ćemo dati u *Kłosovah*. Vidjeo si već »Kraków Zagrzebowi«? Ja sam tamo samo malenu stvar tiskao — z Preradovića prevod 4 stihovah, jerbo ona poezija, koju sam ti prije poslao, činila se redakciji preduga (Album je, kako znaš, autografirano). Molim Te, da izručiš svim naklon moj duboki. — Tvojoj supruzi, gg. Kostrenčiću, Smičiklasu, Zajcu, Ceni Tomićevi, Šenoj, Rendičevi. Kako je njegovo zdravlje? da Vam ga Bog sačuva! Mi smo izgubili Karola Klossa, glasovitoga kipara i spisatelja dramatickoga i takodjer jako plemenitoga čovjeka! Evo velika gubitka!

Tvoj svim srdcom

Branislav

Na posljednjoj je stranici dodano uzduž:

Odprosti da nepišem poljski, samo onom kukavnom hrvatštinom, ali u tom obliku pismo će biti sigurnije.

8.

(pisano poljski)

Sadržaj: Dugo nije pisao pa upravo čezne za nama, premda bi se morao ljutiti na zagrebačke prijatelje. Budući da mu Tomić ne šalje svoga »Baruna

Trenka«, moli Markovića da mu ga pošalje, jer bi htio da se izvede kod njih i da mu javi je li Senoa štampao roman »Zagreb pod interdiktom«, iz kojega je vremena radnja romana i kakav je njegov sud o djelu. Silno žali da hrvatski prirodoslovci nisu došli u Krakov na Sastanak liječnika i prirodoslovaca, jer je to bio pravi »slavski dan«; čudi se također, da nije bilo nijednoga našeg književnika na međunarodnom kongresu Udruženja književnika u Beču. Trebalo je doći i dokazati da Hrvati žive i rade, da imaju svoju književnost i da Evropa ne smije na njih zaboraviti. Nada se da će na godinu Marković s nekoliko još drugova poći na kongres u Italiju (valjda Milan), a prije toga da će doći k njima — Poljacima, gdje će ga dočekati »puna srca, pune čaše!« — Pročitavši »Karinčinu ljubovcu« ističe važnost toga problema: propadanja plemićkih porodica, što ga potiče da povuče paralelu s Kraszewskim koji je u »Morituri« i »Resurrecturi« obradio sličnu temu, a on sam iznio smiješnu stranu pitanja u komediji »Na pločniku«. — Pita za zagrebačke prijatelje i njegovu porodicu. — Šalje mu pjesmu u slavu slavenskih apostola i drugu »Do »Chorwacji«. Namjerava po drugi put pokušati prevoditi »Kohana«, jer mu prvi put nije išlo od ruke. — Čezne za svima i obećava opširno odgovoriti na pismo, jer ima o mnogo čemu da se porazgovori.

Częstochowa 1 listopada 1881 r.

Drogi mój pobratymie!

Tak dawno, dawno nie pisałem do Ciebie, że aż mi się serdecznie tęskno do Was zrobiło. Co prawda, to powinienem gniewać się na mych Zagrzebskich przyjaciół. Znowu zapukałem do J. E. Tomića, tym razem już w jego własnym interesie, prosząc go o przysłanie *obiecane*go mi »Barona Trenka«, którego może uda mi się wprowadzić na naszą scenę i wszystkim nadaremnie. Wiem, że od Ciebie mię to nie spotka, więc pukam do Twoich wrót z ufnością. Potrzebuję naprzód owego *Trenka*, 2-o wiadomości, czy August drukował r. z. »Zagreb pod interdyktem« i mniej więcej z jakich to czasów, jaka główna treść tego romansu i jaki szczerzy Twój sąd o nim. Odpowiedzi na to potrzebuję i to w jak najprędszym czasie.

Dziwna rzecz, że Wasi przyrodnicy nie przyjechali do nas do Krakowa na »Zjazd lekarzy i przyrodników«. W Krakowie byłem i ja — a zaiste serdecznie żalowaliśmy, że Waszych tam nie było. Czechów przyjechało dwudziestu kilku, a zaiste nie pożałowali tego, owszem wywieźli ze sobą najmilsze wspomnienia. Był to prawdziwie »slavski dan«, coś niesłychanie miłego i serdecznego, a przytem uroczystego. Z obchodem tym połączono jubielusz pięćdziesięcioletni prezesa akademii Majera, człowieka wielkiej zasługi i zacności — a wszędzie gościom czeskim dawano pierwszeństwo i robiono owacy. Szkoda, wielka szkoda, że Waszych uczonych tam nie było!

Dziwno było mi także, że nikt z chorwackich literatów nie pojechał na Kongres stowarzyszenia międzynarodowego literackiego we Wiedniu. Nawet Rumunia miała tam swego przedstawiciela! Trzebaż, na Boga, koniecznie zamanifestować, że Chorwaci są, że pracują, że mają literaturę swoją i że Europa zapominać o nich nie powinna. Ja myślę, że na przyszły rok Ty i jeszcze kilku

z Waszych pojedziecie do Włoch, zdaje się, że do Medyolanu na kongres — rozumie się, że przedtem będziecie u nas, gdzie znajdziecie ramiona na Twe przyjęcie otwarte, znajdziecie »puna srca, pune čaše!« Poznasz zaraz, jak my duchowo jesteście bliźcy jedni drugim, choć się tak mało znamy.

Ta bliskość przyszła mi na myśl, kiedy czytałem »Kana-rińčevu ljubovcu«. Smutna historia! I u nas nie jeden rod szlachecki, a szlachetny tak zmarniał jak ci Leniłowcie. August natrafił na dobry przedmiot i zaiste warto, aby Wasi powieściopisarze więcej się tą kwestyą zajmowali. Tyleście stracili waszych »šlivi-varije«, tyle rodow pomarniało, a ziem przeszło w obce ręce, że zaiste warto, aby naród przejrzał się w tych smutnych dziejach i policzył to, co stracił, aby umiał zachować to, co mu zostało. U nas kwestyę tę roztrząsano bardzo pilnie, a Kraszewski napisał dwie powieści »Morituri« i »Resurrecturi«, gdzie przedstawił upadek i wzniesienie się na nowo znakomitego niegdyś rodu, a ja — si fas est componere parva magnis — napisałem świeżo komedię »Na bruku«, gdzie przedstawiłem szlachcica wiejskiego, zmuszonego po stracie wsi mieszkać w mieście.

Co robicie? Jak się miewa August? Co robią inni przyjaciele nasi, Smičklas, Tomić, Kostrenčić i inni? Co się dzieje w Waszym zacnym szcerochorwackim domu? Jak się miewa Mama? Siostra? Siostrzenica? stary Baron? Pisz mi, pisz, ale co prędzej — bo wiadomość o romansie Szenoi potrzebna mi najpóźniej na 10. t. m. — Posyłam Ci wiersz na uroczystość apostołów słowiańskich. Czyś odebrał mój wiersz »Do Chorwacyi«? Obecnie leży przedemną Twój *Osman i Kohan i Vlasta*. Być może, że z obu coś dla naszej literatury zrobię. Już dawniej próbowałem tłumaczyć *Kohana*, ali nie udawało mi się, bo czas jakiś opuściła mię zdolność wierszowania — teraz znowu powraca.

Drogi mój, pisz mi wiele, bardzo wiele, bo szczerze tęsknię za Wami. Ja Ci odpiszę zaraz i to długo, bo mam wiele jeszcze do pomówienia z Tobą

Twój

Bronisław

5.

(dopisnica)

Dragi moj! Kako si, kako jeste svi, osebito August? Jesi li primio moj dopis od 1/11? Molim Te piši mi što prije, a tako što prije daj mi odgovora, tko je ovaj Sergij P-a, koji je imio u Viencu od prošle godine »Geranium« crtu dalmatinskoga života. Pišem sada pregled o Vašoj knjizi za »Niwu«. Dragi moj, ne štedi mi vrijeme.

Tvoj

Čenstohova 10/11 81 r.

Bronisław Gr.

9.

(pismo)

Čenstochova 18 rujna 1897.

Dragi moj Franju!

Oprosti, da sam tako slobodan, da Te molim za jednu milost, koja će za mene imati veliku cieniu. Jesam sada u težkom položaju. Kako valjda znadeš, je kod nas velika promjena — imame novoga *Popčitelu* tj. novoga Vončinu, Kršnjavoga, Spevca a t. d. Imenuje se Valerjan Nikolajevič Ligin i je velik učenjak, glasovit mehanik, b. profesor university a b. načeonik grada Odessy. Nesrećom je bolestan a boravi sada u Odessi na dopusku. U njegovu odsutnost kamarilla Okrugu će mene prisiliti, da idem u pensiju. Osim velikoga gubitka materialnoga — imao bi veoma skrovnu pensiju, a za 4 godine ću imati dosta priličnu — osim velike nepravdnosti, radi se jošte o principu, da bi nas Poljake ne tjerali tako bezobzirno i nesramljivo. Pomisli si, Franju, da lažu, da jesam človek, koji ne zna ništa i je loš učitel — a ja imam glas sasvim protivan.

Jako dobro bi bilo, dabi koji od Vaših učenjaka, valjda akademika, koji je dobro poznat u Ruskoj — kp. prof. Brusina, Budmani, Šrepelj a koji iz ostalih, dopiše g. Liginu u Odessi, tko sam ja, koji glas imam u svijetu, dabi ne dopustio rješiti moje pitanje bez priličnoga iztraženja. Ligin je čovjek, koji jako cieni mnjenje učenjaka i literata — mne ne zna, jerbo Rusi slabo poznaju našu literaturu, a osim toga on je *mehanik*, a ja sam slavista (jedan od ovih volova, koji ne znadu filosofije). Moguće, da bi koji od Vas pisao kojemu Rusu, što je član od Vaše akademije — ovo bi meni jako podpomoglo.

Dragi Franju, pruži meni ruku u mojoj nevolji i radi što možeš.

Očekavam Tvoga odgovora. Milostivoj ruke ljubim

Tvoj

Bronisław Grabowski.

Adres g. Ligina:

Его Превосходительству Валеріану Николаевичу Лигину,
попечителю Варшавскаго учебнаго Округа

Одесса

Moguće, da koji od Vaših učenjaka bio je u Odessi, a pozna Ligina lično, jerbo on bio načeonik grada a tamo bilo je nekoliko sastanaka učenih, u kojih sudjelovali takodjer i Hrvati.

Time svršava ova korespondencija.

Tri godine kasnije umro je Bronisław Grabowski.